

УДК 316.444.5:[316.628:37.013]

Світлана Соколова

ПРОФЕСІЙНА МОБІЛЬНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ

Стаття присвячена дослідженню структури правової культури майбутніх інженерів-педагогів та професійної мобільності як її складової. Визначено соціальне значення професійної мобільності у формуванні правової культури майбутніх інженерів-педагогів. Окреслено основні компоненти правової культури майбутніх інженерів-педагогів і розглянуто зміст кожного з них. Проаналізовано основні професійні якості майбутніх інженерів-педагогів, які необхідні для успішної інженерно-педагогічної діяльності.

Ключові слова: культура, право, правова культура, правова свідомість, правова освіта, структура правової культури, інженер-педагог, професійна мобільність.

Соколова С. Профессиональная мобильность как составляющая правовой культуры будущих инженеров-педагогов.

Статья посвящена исследованию структуры правовой культуры будущих инженеров-педагогов и профессиональной мобильности как её составляющей. Определенно социальное значение профессиональной мобильности в формировании правовой культуры будущих инженеров-педагогов. Указаны основные компоненты правовой культуры будущих инженеров-педагогов и рассмотрено содержание каждого из них. Проанализированы основные профессиональные качества будущих инженеров-педагогов, которые необходимы для успешной инженерно-педагогической деятельности.

Ключевые слова: культура, право, правовая культура, правовое сознание, правовое образование, структура правовой культуры, инженер-педагог, профессиональная мобильность.

У сучасних умовах розбудови України, коли здійснюється визначення та закріплення на законодавчому рівні принципу гуманізму, відбувається переорієнтація освіти на розвиток особистості, утверджується пріоритет загальнолюдських цінностей, особливого значення набуває проблема формування правової культури фахівця. Саме правова освіта покликана забезпечити правову соціалізацію особистості через систему правових знань і розвиток правового мислення, формування ставлення студентів до

правових норм як внутрішньої цінності.

Професійна мобільність є складовою правової культури, оскільки правова компетентність забезпечує успішну соціалізацію фахівця, гнучкість при зміні професії та підвищує рівень професіоналізму. Позитивне сприйняття правової дійсності дозволить майбутньому інженеру-педагогу бути впевненим у собі та грамотно, з правової точки зору, вирішувати проблеми, які можуть виникнути в професійній інженерно-педагогічній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування правової культури особистості привертає увагу багатьох учених. Зокрема, ними було визначено: сутність правової культури і правосвідомості особистості як її структурного елемента (Ф. Бурчак, О. Васильєв, О. Жалинський, О. Коновалова, М. Озріх та ін.), теоретичні засади правової підготовки майбутнього фахівця (В. Безбородий, І. Дарманська, Я. Кічук, П. Мусінов та ін.)

Мета статті – дослідити структуру правової культури інженерів-педагогів та професійну мобільність як її складову.

Сучасні тенденції розвитку освіти безпосередньо пов'язані з тими вимогами, які висуваються до спеціаліста на нинішньому етапі розвитку суспільства. Необхідно відзначити, що у зв'язку з інтеграцією світового співтовариства ці вимоги наразі висуваються до спеціалістів усіх країн світу, зокрема й до спеціалістів України. Одна з таких вимог – це висока правова культура фахівця, яка формується методами і технологіями правової освіти.

Н. Головка вважає, що правова освіта – це поширення юридично-педагогічних і правових знань у формі освіти, що має характер систематичності, фундаментальності, ґрунтовності [4, с. 101].

Правова освіта органічно поєднана з правовим вихованням, спрямованим на формування в громадян належного рівня правової свідомості та правової культури. Процес формування правової культури передбачає свідоме сприйняття та засвоєння правових знань як особистісних цінностей і втілення її у правову поведінку.

На думку З. Курлянда, правова культура студента – суто індивідуальне, динамічне й багатогранне особисте утворення. Це вимагає не інформування людей, а формування правових переконань, що «опромінюються» у свідомості кожного «світлом» особистісного змісту. Ці переконання мають бути значущими для особистості,

усвідомлюватись як особистісні цінності. Через формування правових переконань проходить шлях до «серця» і свідомості людини, до «проростання» у них правових ціннісних орієнтацій як життєвих і поведінкових орієнтирів людини [6, с. 371].

Випусник професійного навчального закладу, який житиме та працюватиме у XXI столітті, для того, щоб упродовж усього життя мати можливість знаходити собі роботу і, відповідно, засоби для існування, повинен, насамперед, мати такі якості:

– здатність до адаптації в мінливих професійних та життєвих ситуаціях, вдало застосовувати знання на практиці під час вирішення різноаспектних професійних завдань, тобто мати сформовану професійну мобільність;

– критичне мислення, уміння бачити проблеми, що виникають, та знаходити способи їх вирішення, орієнтуватися на ринку праці, передбачати та прогнозувати появу нових професій, спеціальностей і спеціалізацій, визначати, яким чином наявні в нього знання можна застосувати на практиці;

– висока правова культура;

– вміння працювати з інформацією (уміти добирати необхідні факти, аналізувати їх, висувати гіпотези, робити необхідні узагальнення, зіставляти різні варіанти рішень, робити аргументовані висновки);

– налаштованість на саморозвиток і самовдосконалення;

– комунікабельність, уміння співпрацювати, знаходити вихід із конфліктних ситуацій.

Вочевидь, що для вирішення проблемного, конфліктного питання майбутній інженер-педагог повинен діяти у правовому полі, а саме мати високу правову культуру, бути професійно мобільним, тобто швидко і якісно засвоювати суміжні види професійної діяльності, ефективно адаптуватися на сучасному ринку праці.

У своєму дослідженні С. Болоніна дійшла висновку, що метою викладання правових дисциплін у неюридичних вищих навчальних закладах повинно бути формування позитивно орієнтованої правової свідомості майбутніх фахівців як системи юридичних знань, умінь, навичок і ціннісних орієнтацій, правових настанов, що регулюють поведінку особистості в юридично значущих ситуаціях. При цьому зміст правових дисциплін повинен базуватися на концепції природних прав людини і включати знання правового положення

особистості в суспільстві (конституційні права та обов'язки людини і громадянина), знання окремих галузей права і законодавства, що безпосередньо пов'язані з майбутньою професійною діяльністю студентів [3].

Для нашого дослідження результати, отримані С. Болоніною, цікаві у зв'язку з обґрунтуванням необхідності спеціальної правової підготовки фахівців у межах професійної діяльності, до якої вони готуються. На думку автора, правову підготовку майбутніх фахівців треба розглядати і здійснювати, спираючись на вимоги і зміст майбутньої професійної діяльності фахівців, а не сприймати її як ізольовану навчальну дисципліну.

На нашу думку, структура правової культури майбутнього інженера-педагога може бути представлена як сукупність інформаційно-ерудиційного, аксіологічного, регулятивно-поведінкового і особистісного компонентів.

Детальніше розглянемо зміст кожного компонента структури правової культури майбутнього інженера-педагога.

Зміст інформаційно-ерудиційного компонента включає: правові знання, професійно-правові знання, правову ерудицію, активну правову позицію в педагогічній діяльності, уміння здійснювати відбір правового матеріалу, інтегрувати загально-педагогічні, фахові і правові проблеми в кожній ситуації, інформаційну культуру.

Безперечно, правові знання в галузі освіти є необхідними тому, що, як і в інших галузях життєдіяльності суспільства, не можуть не виникати обставини, що потребують правового вирішення. Як проблемні ситуації будуть розв'язані, залежить і від рівня правової культури майбутнього інженера-педагога.

Насамперед, теоретичні знання, акумульовані в різних галузях права, можуть забезпечити соціально-економічний, політичний і духовний розвиток студентів – майбутніх інженерів-педагогів. Зміцнення законності, правопорядку, дотримання правових норм сприятимуть соціальному прогресу, забезпечать функціонування матеріального виробництва, налагодять ефективне управління, стимулюватимуть розвиток особистості. Теоретичні правові знання мають стати підтвердженням високоморальної за своєю природою сутності права. Існування людини, суспільства, їх розвиток неможливі без дотримання і вивчення сутності, структури правових норм – норм суспільних відносин, які склалися, як досягнення

загальнолюдської культури, протягом багатьох тисячоліть.

Норма (від. лат. norma – правило, взірєць) – загальновизнане, узаконене правило, міра, закон. Норми умовно поділяють на соціальні й технічні, а соціальні норми – це всі правила, які формуються в стосунках між людьми в суспільстві. Вони мають загальний характер і регулюють поведінку людей. Їх функціональність забезпечується різними способами соціального впливу (сюди ж належать і педагогічні прийоми) [7, с. 74].

Для майбутніх інженерів-педагогів важливо розуміти необхідність дотримання технічних норм поведінки. Технічні норми – це норми, які регулюють ставлення людей до знарядь виробництва, до природи. Наприклад, правила виконання будівельних робіт, інструкції з експлуатації машин та механізмів. Як тільки технічні норми стикаються з поведінкою людей і люди починають погоджувати свої вчинки з технічними вимогами, тобто як тільки технічні правила стають загальними правилами поведінки (нормами), вони набувають соціального значення. Наприклад, правила гігієни – технічні норми, що мають соціальне і педагогічне значення [7, с. 76].

Безперечно, досліджуючи правову підготовку майбутніх інженерів-педагогів, слід зауважити, що вивчення технічних норм, які набувають соціального значення, є обов'язковим для цих фахівців тому, що в завданнях, які вирішують викладачі професійно-спрямованих дисциплін у процесі навчання зазначено, що педагоги повинні забезпечити безумовне виконання студентами вимог з охорони праці і безпеки життєдіяльності. Також педагоги повинні забезпечити підтримку навчально-матеріальної бази з фахових дисциплін у працездатному стані відповідно до вимог навчального плану і програми, формувати бережливе ставлення до майна, обладнання, навчально-методичного забезпечення навчального закладу.

У сфері освіти України вже прийнята велика кількість нормативно-правових актів різного рівня, які мають одну ціль: забезпечити правове регулювання сфери освіти. Правові норми закріплюють структуру системи освіти, вимоги до її елементів, установлюють правовий статус освітніх закладів, суб'єктів та об'єктів системи освіти, регулюють відносини в управлінні системи освіти, її фінансове забезпечення.

Майбутнім інженерам-педагогам неможливо буде надавати освітні послуги, без усвідомлення обов'язковості, наприклад, положень Закону «Про професійно-технічну освіту». Також важливим є те, як педагог узагалі розуміє право на освіту, що закріплено у ст. 51 другого розділу Конституції України. Процеси модернізації та реформування сучасної освіти в Україні нерідко викликають незадоволення тих, хто має відношення до освітньої галузі, оскільки торкаються різних прав та свобод суб'єктів освітніх правовідносин – від учнів до педагогів, а також освітнього закладу в цілому. Звідси постає питання про необхідність знання механізмів захисту своїх освітніх та законних інтересів, а також прав та законних інтересів інших учасників навчально-виховного процесу [2, с. 3]. Отже, процес навчання і виховання, формування правової культури майбутніх інженерів-педагогів має базуватися на ґрунтовних професійно-правових знаннях, що являють собою передусім систему правових понять.

А правові поняття є основним ядром юридичних знань. Розробка технології їх формування – одна з необхідних умов ефективності процесу формування правових знань. Труднощі, які спостерігаються під час здійснення правоосвітньої і правовиховної роботи, пояснюються недостатнім засвоєнням змісту і значення загальнотеоретичних юридичних понять. Оволодіння ж цим понятійним апаратом служить теоретичною і методологічною основою подальшого засвоєння правових знань, пізнання правових явищ. Ось чому одним з найбільш важливих напрямків, на якому повинні бути зосереджені зусилля майбутнього педагога, є роз'яснення загальнотеоретичних наскрізних правових понять, усвідомлення яких підводить до подальшого засвоєння правової дисципліни, становить базу виховання особистості. Значну увагу необхідно приділити формуванню, зокрема, таких понять, як: «держава», «право», «закон», «правопорушення», «правомірна поведінка», «дисципліна», «юридична відповідальність». Ці поняття визначають загальнометодологічну основу процесу правового мислення, становлять фундамент провідних ідей – принципів права, є основою для формування правових переконань.

Правове виховання майбутнього вчителя – це процес формування правосвідомості, вироблення правової поведінки й розвитку правової активності, спрямованої на зміцнення

правопорядку й законності, що є важливим показником демократичності й соціально-психологічної і моральної культури особи [5, с. 63].

З огляду на зазначене, стає зрозумілим, що саме майбутній інженер-педагог повинен займати активну правову позицію, а саме бути носієм високої правової культури, ініціативно заохочувати студентів до накопичення правових знань та реалізацію їх у повсякденному житті.

Уміння здійснювати відбір правового матеріалу, інтегрувати загальнопедагогічні, фахові і правові проблеми в кожній ситуації є невід'ємною складовою майбутньої професійної діяльності інженера-педагога тому, що виникнення правових проблем у професійній інженерно-педагогічній діяльності вимагатиме від фахівця певних знань зі своєї спеціальності та трудового, адміністративного чи освітнього права.

По-перше, ці знання потрібні для збереження життя і здоров'я своїх учнів. По-друге, для того, щоб проблемні та конфліктні ситуації вирішувалися згідно з чинним законодавством.

Стосовно інформаційної культури слід підкреслити, що майбутній інженер-педагог повинен мати знання про інформаційне середовище, закони його функціонування та розвитку, вміти орієнтуватися в різноманітних законах, підзаконних актах, які приймаються майже щодня.

Наступний компонент структури правової культури – аксіологічний компонент. Зміст цього компонента включає: морально-правові оцінні поняття, правову свідомість, моральну переконаність і стійкість, навички правового самовиховання.

За концептуальними засадами М. Подберезького, основний чинник правової культури – формування правосвідомості особистості. Правосвідомість визначають як сукупність поглядів, ідей, що виражають ставлення людей до права, законності, правосуддя, їхнє уявлення про те, що є правомірним або неправомірним. Це одна з форм суспільної свідомості. Правосвідомість формується під впливом політичного, морального, трудового, економічного та інших складників загального розвитку особистості людини [8].

Так, В. Подзолков виділяє види правосвідомості за змістом (рівнем) і за ступенем спільності. Перший вид поділяється на

повсякденну, теоретичну, професійну. Другий вид – на масову (суспільну), групову, індивідуальну [9].

Педагогам слід більше приділяти увагу суб'єктам правовідносин, носіям правосвідомості. Звертаємо особливу увагу на норми щодо освітянського права, зокрема на статті 51 і 52 Закону України «Про освіту», згідно з якими студенти засвоюють свої права та обов'язки як учасники навчально-виховного процесу. Статті 55, 57 ознайомлять із правами та обов'язками педагогічних та науково-педагогічних працівників.

На нашу думку, навички правового самовиховання є надзвичайно важливими в процесі формування правової культури, тому ми включили їх до аксіологічного компонента структури та змісту правової культури.

Вочевидь, самовиховання можливе тільки тоді, коли воно підготовлене попереднім розвитком людини, обставинами її життя, організованим і цілеспрямованим впливом, який здійснює вихователь. Самовиховання виявляється в самодисципліні та саморегулюванні, коригуванні власної поведінки, виробленні власних поглядів.

Зі свого боку, правове самовиховання передбачає глибоке самостійне вивчення чинного права, системи чинного законодавства. Людина прагне самостійно виробити в собі потребу діяти відповідно до норм права, гартувати свою волю, оцінювати свою поведінку на підставі нормативно закріплених вимог [4, с. 44]. Детермінуючись правовим вихованням, правове самовиховання робить особистість більш стійкою по відношенню до чинників, що провокують правопорушення, сприяє розвитку правової культури.

Наступний компонент, який входить до структури правової культури інженера-педагога, є регулятивно-поведінковий, який включає правову поведінку, правомірну поведінку, правові взаємини.

Важливим елементом і показником формування правової культури є правова поведінка особи, що є результатом не тільки правової освіченості, а й свідчить про рівень вихованості, зокрема правової культури.

Високий рівень правової поведінки людей забезпечує не тільки свободу, а й організованість суспільних відносин, їхню підпорядкованість суспільному порядку. Правова поведінка людей означає розуміння людьми справедливості й корисності правових

настанов, відповідальність перед суспільством і державою за свої вчинки. Іншими словами, «правова поведінка заснована на соціальній зрілості і юридичній грамотності громадян». Це суспільно корисне явище, передумова нормального функціонування громадянського суспільства з розвиненою правовою культурою [4, с. 97].

На нашу думку, важливо домагатися усвідомлення студентами того, що в людині зовнішня поведінка має бути виявленням її внутрішнього світу, високих морально-правових якостей. Детальніше розглянемо зміст особистісного компонента структури правової культури майбутнього інженера-педагога, який включає здатність до самоконтролю власної самоосвітньої діяльності, рефлексію, комунікативну культуру, професійну мобільність.

Важливо мати на увазі, що здатність до самоконтролю власної самоосвітньої діяльності, рефлексія допомагає істотно поліпшити свою діяльність, зрости як особистість, досягти у своїй праці більш значущих результатів.

Слід зазначити, що наявна комунікативна культура майбутнього інженера-педагога передає студентам ті особистісні якості та комунікативні вміння, які, трансформуючись, утворюють і їхню культуру спілкування. Отже, комунікативну культуру потрібно вдосконалювати на етапі професійного становлення.

Відкритість до спілкування, вивчення нових світових тенденцій, можливість стажування за кордоном, збагачення індивідуального досвіду, освоєння іноземних мов та традицій інших культур забезпечується рівнем сформованості професійної мобільності майбутніх інженерів-педагогів. Важливо бути готовим до змін, швидко адаптуватися до нових умов, тобто бути конкурентоспроможним на ринку праці. Безперечно, професійна мобільність робить освіту відкритою до нових освітніх тенденцій, спонукає викладачів до постійного вдосконалення та оновлення навчальних технологій і методів.

Література

1. Актуальність професійно-правової підготовки майбутніх інженерів-педагогів // Проблеми інж.-пед. освіти : зб. наук. праць. – Харків, 2010. – Вип. 26/27. – С. 65–70. **2. Бачев Д. О.** Освіта – пріоритетний напрям державної політики України / Д. О. Бачев // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 1999. – № 9. – С. 3–9. **3. Болонина С. В.**

Научно-методические основы преподавания правовых дисциплин в неюридических вузах : автореф. дисс. на соискание научной степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / С. В. Болонина. – Москва, 2000. – 25 с. **4. Головко Н. І.** Правова педагогіка : [навч. посіб.] / Н. І. Головко. – Київ : МАУП, 2007. – 248 с. **5. Коваленко І. І.** До питання про функції правової культури / І. І. Коваленко, Т. А. Цувіна // Наук. зап. Харк. ун-ту повітр. сил. – 2009. – Вип. 2. – С. 84–89. – (Серія : Соціальна філософія, психологія). **6. Курлянд З. Н.** Теорія і методика професійної освіти : [навч. посіб.] / [за ред. З. Н. Курлянд]; [З. Н. Курлянд, Т. Ю. Осипова]. – Київ : Знання, 2012. – 390 с. **7. Подберезький М. К.** Правова культура майбутнього вчителя (теоретико-методологічний аспект) : [монографія] / [за ред. акад. АПН України, д-ра пед. наук, професора І. Ф. Прокопенко]. – Харків : Основа, 1997. – 220 с. **8. Подберезький М. К.** Формування правової культури. Теоретичні та методичні основи / М. К. Подберезький, В. О. Безбородий. – Мукачево : Елара, 1999. – 276 с. **9. Подзолков В. Г.** Матеріали к курсу лекцій по правовому вихованню / Подзолков В. Г. – Тула : ТГПУ ім. Льва Толстого, 2001. – 113 с.

SUMMARY

Sokolova S. Professional mobility as the component of future engineer-teachers' legal culture.

The article is devoted to the future engineer-teachers' legal culture and professional mobility as its component investigation. Social importance of professional mobility in the future engineer-teachers legal culture formation is defined.

Professional mobility is the component of legal culture because legal competence provides a successful socialization of the specialists. One can be flexible if it is necessary to change position or even the profession. Positive attitude to the legal reality allows professionals to be confident and solve educational and engineering problems within the law area.

Legal education is the component of the state educational system and it spreads legal knowledge in training form that is characterized by consistency and fundamentality. Legal education is closely connected with mental training that is directed to form legal consciousness.

Major professional qualities of future engineer-teachers are analyzed that are necessary for their engineer and pedagogical activity. Future specialists should have personal qualities to realize their professional activity such as: adaptability, critical thinking, professional mobility, information culture, high legal culture, social skills.

Main components of future engineer-teachers' legal culture are determined and the content of each is considered. The structural components of the future

engineers-teachers' legal culture such as: information and erudition, axiological, regulation-behavioral and personality are defined.

Professional mobility is structured in the personal component because it allows the professional to adapt quickly and effectively to new conditions. In addition, professional mobility includes a set of basic components of life competence, key and professional competences, qualities that allow the future specialist to be competitive in the labor market.

Moreover, professional mobility makes education open to new international trends, encourages teachers to keep on improvement and updating of training technologies and methods.

Key words: culture, law, legal culture, legal consciousness, legal education, legal culture structure, engineer-teachers, professional mobility.

УДК 378.147[37.011.3-052:80]

Ларуса Стрюк

РОЛЬ ЗАСОБІВ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ У САМОСТІЙНІЙ РОБОТІ СТУДЕНТА-ФІЛОЛОГА

Стаття присвячена визначенню ролі засобів візуалізації у самостійній роботі студента-філолога. У ній зроблено спробу узагальнити досвід використання традиційних та нових засобів візуалізації, пов'язаних з впровадженням інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес. Основна увага звернена на важливість комп'ютерної грамотності студентів, їх вміння користуватися Internet-ресурсами, мультимедіа, вміння робити презентації та підкріплювати самостійну роботу аудіо- та відеоматеріалами.

Ключові слова: самостійна робота студента-філолога, засоби візуалізації, Internet-ресурси, мультимедіа, презентації, відеоматеріали, інформаційно-комунікаційні технології.